

ՄԵԼՍ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

*Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան,
կրթության հոգեբանության և սոցիոլոգիայի ֆակուլտետ, հոգեբանության տեսության և
պարսմանության ամբիոնի վարիչ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*

ԼԻԼԻԹ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

*Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան,
կրթության հոգեբանության և սոցիոլոգիայի ֆակուլտետ, հոգեբանության տեսության և
պարսմանության ամբիոն, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ*

ԱՆՆԱ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

*Հովհաննես Թումանյանի անվան Վանաձորի պետական
մանկավարժական համալսարան, մանկավարժության ֆակուլտետ, փոխդեկան,
հոգեբանության և սոցիոլոգիայի ամբիոնի դասախոս*

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԼԱՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ՀԱՐՄԱՐՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹ

Հոդվածում քննարկվում են սոցիալական լարվածության պայմաններում սովորողների հարմարման և հոգեբանական անվտանգության պահպանման հիմնախնդիրները: Հեղինակները հարմարման գործընթացը դիտարկում են որպես օրգանիզմի հոգեֆիզիոլոգիական համակարգերի ակտիվ համագործակցություն, որի արդյունքում օրգանիզմի ամբողջականության պահպանման և սովորողների անձի հոգեբանական անվտանգության ապահովման համար կոորդինացվում է նրա հոգեֆիզիոլոգիական ենթահամակարգերի փոխգործունեությունը: Հետազոտական ճանապարհով բացահայտված են միջանձնային փոխհարաբերություններում սովորողների վարքային փոփոխությունների յուրահատկությունները, ինչպես նաև հոգեբանական անվտանգության պահպանման գործընթացի տարիքային և սեռային տարբերակման առանձնահատկությունները:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ ձգնաժամային պայմաններ, հարմարում, հոգեբանական անվտանգություն, գործառնության վի-

ձակ և հնարավորություններ, հոգեկան առողջություն, հետվնասվածքային սթրեսային խանգարումներ:

21-րդ դարի առաջին տասնամյակները նշանավորվեցին միջազգային ահաբեկչական գործողությունների ակտիվացմամբ (Մանհեթտեն-ԱՄՆ, Բեալան-Ռուսաստան, Մադրիդ-Իսպանիա և այլն), տարբեր երկրների միջև ռազմաքաղաքական մեծ ու փոքր բախումներով (Սիրիա, Իրաք, Ուկրաինա) համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամերով (2008, 2014), բնական և տեխնածին աղետներով և այլն: Այդ ամենին առնչվեց նաև ՀՀ-ը, որը դեռևս մինչ օրս չի ձեռքազատվել անցյալ դարի ութսունական և ինստունական թվականների բնական աղետի, սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի, շրջափակման բացասական հետևանքներից: Ճգնաժամային, արտակարգ ու դրանց հետևանքով առաջացող սոցիալական տագնապի պայմաններին բնորոշ է կենսակերպի անկումը, տարբեր դեֆիցիտների, անհարմարությունների առաջացումը, սոցիալ-հոգեբանական, քաղաքական լարվածության ավելացումը [1,7,8]:

Արտակարգ, ճգնաժամային և նմանատիպ երևույթների առաջացման դեպքում, սովորաբար բացասական գործոնների ազդեցության հետևանքներն առաջին հերթին կրում են մարդիկ: Մյուս կողմից էլ, որպես օրինաչափություն, դրանցում ավելանում են մինչ այդ գոյություն չունեցող դժվարություններ: Երկրի ներսում առաջացած դեֆիցիտների պատճառով տարբեր կազմակերպությունների միջև թուլանում կամ խզվում են սոցիալ-տնտեսական կապերը, սրվում առևտրատնտեսական, սոցիալ-հոգեբանական փոխհարաբերությունները: Նմանատիպ պայմանները ուղղակիորեն անդրադառնում են մարդկանց ընդհանուր և հոգեկան առողջության վրա, արտահայտվում նյարդային լարվածությամբ, ֆրուստրատիվ վիճակներով, սթրեսի, ներգոյություն դրսևորումներով [1,6]: Բացասական գործոնների տևական ազդեցությունը ժամանակի ընթացքում մարդկանց հոգեկան ոլորտում ձևավորում է կառուցվածքային և խորքային փոփոխություններ [6]: Մասնագիտական գրականության մեջ այդպիսի փոփոխությունները դիտարկվում են որպես անձի հետվնասվածքային սթրեսային խանգարումներ (Posttraumatic Stress Disorder (PTSD)) [2,3]: Ըստ Հ. Մելլեի՝ օրգանիզմի կողմից դրսևորվող հակազդումների բազմազանությունն ուղղված է ստեղծված պայմաններին հարմարվելուն (օրգանիզմի կողմից փոփոխված պայմաններին հարմարման համախտանիշ) [4]:

Կենսաբանական տեսանկյունից՝ օրգանիզմը համակարգերի ամբողջություն է և նրա նորմալ կենսագործունեությունը պայմանավորված է ներքին միջավայրի (օրգանական) սերտ համագործակցությամբ, ինչպես նաև արտաքին միջավայրի հետ ակտիվ փոխհարաբերությամբ, որում տեղի է ունենում նրա կենսագործունեությունը: Այս տեսանկյունից՝ օրգանիզմի առողջությունը, նրա գործունեության արդյունավե-

տությունը, միջավայրում անձի լիարժեք հոգեբանական անվտանգությունը պայմանավորված է օրգանիզմի հոգեֆիզիոլոգիական համակարգերի հարմարման գործընթացների արդյունավետությամբ: Հարկ է նշել, որ հարմարումը անընդհատ գործընթաց է: **Հարմարումը փոփոխվող միջավայրի նկատմամբ օրգանիզմի բոլոր համակարգերի (կենսաբանական, հոգեբանական, ֆիզիկական և այլ) գործառույթային վերակառուցման այնպիսի ակտիվություն է, որի դեպքում նրա հիմնական գործառույթների պահպանմամբ կատարվում են համակարգի կառուցվածքային կապերի, համակարգությունների «մասնագիտացված» գործունեության արդյունավետությանն ուղղված նպատակահարմար գործառույթային փոփոխություններ, որոնք չխախտելով օրգանիզմի ամբողջականությունը», դրսևորում են փոփոխվող միջավայրին համապատասխան ակտիվություն [5,8]:** Հարմարումը կենսաբանական մակարդակում օրգանիզմի ամբողջականության պահպանմանն ուղղված համակարգերի ակտիվության բնական գործընթացն է: Հոգեբանական մակարդակում՝ այն գիտակցված, նպատակաուղղված, կառավարվող գործառույթների ակտիվություն է, որը նաև իրական և հավանական սպառնալիքների պայմաններում անձի հոգեբանական անվտանգության պահպանմանն ուղղված հակազդումների ամբողջություն է [2,7]: Արտակարգ, ճգնաժամային իրավիճակներում հոգեբանական հարմարումը գույակցվում է կենսաբանական տեղաշարժերի համապատասխան բնութագրերով: Այդ համակարգերի փոփոխության օրինաչափությունների ու դրանց կառավարման մեխանիզմների իմացությունը հնարավորություն կստեղծի ճգնաժամային, արտակարգ պայմաններում ապահովելու սովորողների անձի ամբողջականությունն ու հոգեբանական անվտանգու-

թյան գործընթացը:

Արտակարգ, ձգնաժամային իրավիճակներում հոգեբանական անվտանգության ապահովման հիմնահարցը առնչվում է նաև անձի ընդհանուր և հոգեկան առողջության փաստացի բնութագրերի հետ: Այս տեսանկյունից՝ առաջնային պլան է մղվում սովորողների առողջության բնութագրերի ուսումնասիրումը: Ըստ համաշխարհային առողջապահական կազմակերպության (ՀԱԿ) բնորոշման՝ անձի առողջությունը բնութագրվում է որպես հիվանդությունների ու վնասվածքների (այդ թվում նաև հոգեկան) բացակայություն, ինչպես նաև մարմնական (օրգանական) և սոցիալական լիարժեք բարեկեցության վիճակ [7]: Ճգնաժամային, արտակարգ իրավիճակներում առավել վտանգվում է մարդու հոգեբանական անվտանգության զգացումը, հոգեկան առողջության բնութագրերն արտացոլող հոգեֆիզիոլոգիական ցուցանիշները: Ըստ ՀԱԿ-ի բնորոշման՝ հոգեկան առողջությունը իր մեջ ընդգրկում է երեք կարևորագույն բնութագրեր.

ա) արտահայտված հոգեկան խանգարումների բացակայություն,

բ) պահեստային հնարավորությունների չափավոր արտահայտվածություն, որով անձը կարող է հաղթահարել օրգանիզմին առաջադրվող դժվարություններն ու անբարենպաստ հոգեվիճակները՝ պահպանելով օրգանիզմի հավասարակշռությունն ու ամբողջականությունը,

գ) անձի օրգանիզմի և շրջապատող միջավայրի միջև հավասարակշռության վիճակ, անձի և հասարակության միջև ներդաշնակության զգացում, օբյեկտիվ իրականության վերաբերյալ իր և ուրիշների պատկերացումների համընկում:

Հոգեկան առողջության բնութագրերի այս երեք պահանջների հիմքում ընկած է անձի ներդաշնակության, ֆիզիկական և օրգանական համակարգերի օպտիմալ զարգացվածության և միջա-

վայրի հետ ակտիվ կապերի մեջ մտնելու ներքին հնարավորությունների առկայությունը: Արտակարգ, ձգնաժամային իրավիճակներում օրգանիզմի և միջավայրի միջև գոյություն ունեցող կապերի խախտման պատճառով վտանգվում են նրա հոգեբանական անվտանգության, ընդհանուր և հոգեկան առողջության վիճակն ապահովող համակարգերի հիմնական գործառույթները [2,5,8]:

Սովորողների հարմարման գործընթացի և անձի հոգեբանական անվտանգության առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունները պահանջում են նրանց առողջության, հոգեկան գործառույթների փոփոխության նկատմամբ ամբողջական մոտեցում, որում հնարավորինս հաշվի պետք է առնվեն հիմնախնդրին առնչվող բոլոր գործոնները:

Այս տեսանկյունից՝ հետազոտության ընթացքում փորձ է արվում բացահայտելու՝

- սովորողների հարմարման գործընթացի և հոգեբանական անվտանգության բնութագրերի դրսևորման դինամիկայի յուրահատկությունները, հուզական վիճակների արտահայտվածության առանձնահատուկ դրսևորումները.

- սովորողների միջավայրի, հասակակիցների, ծնողների և ուսուցիչների հետ փոխհարաբերությունների ու դրանցում դրսևորվող անձնային հատկանիշների ձևափոխումները.

- հարմարման գործընթացում սովորողների հոգեբանական անվտանգության ենթահամակարգերի գործառույթային փոփոխությունների առանձնահատկությունները.

- ձգնաժամային պայմաններում սովորողների ընդհանուր և հոգեկան առողջության, առողջ ապրելակերպի, նրանց հոգեփոփոխության արդյունավետ կազմակերպման գործընթացում անձնային հատկանիշների փոփոխության առանձնահատկությունները:

Ճգնաժամային պայմաններում սովոր-

րողների հոգեբանական անվտանգության և հարմարման գործընթացների ուսումնասիրություններում որպես ընթացիկ խնդիրներ՝ կարևորվել են նաև նրանց նկատմամբ իրականացվող դիտումներն ու նախնական ավստորոշիչ հարցազրույցները:

Հետազոտական ճանապարհով բացահայտվել են սովորողների հոգեբանական անվտանգության խաթարման սոցիալ-հոգեբանական դետերմինանտները, ագրեսիվության մակարդակի, միջանձնային փոխհարաբերությունների, ծնողների վերաբերյալ նրանց կարծիքի (ADOR մեթոդ), անձի հաղորդակցական դիրքորոշումների, հավակնությունների մակարդակի և ինքնագնահատականի դրսևորման առանձնահատկությունները:

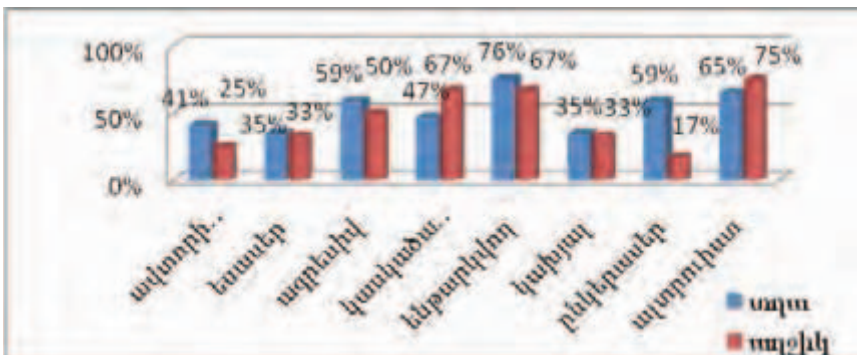
Աշխատանքների նմանատիպ կազմակերպումը կարևոր հիմք է հանդիսանում սովորողների հետագա գործունեության արդյունավետության ապահովման, ինչպես նաև նրանց անձի ներդաշնակ զարգացման համար:

Հետազոտության համակազմում ընդգրկվել են 11-17 տարեկան 120 դպրոցականներ, և ՀՀ տարբեր ԲՈՒՀ-երում սովորող 60 ուսանողներ: Ուսանողներից 20-ը հանդիսացել են ՀՀ սահմանամերձ շրջանների բնակիչներ: Դպրոցա-

կանները բաժանվել են երկու խմբերի՝ 1-ին խմբում ընդգրկվել են 11-14, 2-րդ խմբում՝ 15-17 տարեկանները: Ուսանողների 2 խմբերում ընդգրկվել են սահմանամերձ շրջաններում ապրող 15 տղաներ և 15 աղջիկներ, ինչպես նաև ՀՀ տարբեր շրջաններում ապրող 30 ուսանողներ: Հետազոտվող բոլոր խմբերում ներառվել են հավասար քանակությամբ տղաներ և աղջիկներ:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը հնարավորություն է տվել բացահայտելու մի շարք օրինաչափություններ: Այսպես՝ սոցիալական տագնապի պայմաններում ապրող սովորողների միջանձնային հարաբերությունների հետազոտման արդյունքում բացահայտվել է ագրեսիվ դեռահասների վարքային հակադիր դրսևորումների միաժամանակյա արտահայտվածություն, որը արտահայտվում է եսասիրության ու ալտրուիզմի, ավտորիտարիզմի ու ենթարկվողության, կասկածամտության ու կախվածության դրսևորումներով: Արդյունքների այսպիսի բազմազանությունը վկայում է դեռահասների ներքին կոնֆլիկտայնության, սեփական «ես»-ի ու արժեքների նկատմամբ նրանց հակադիր պատկերացումների մասին:

(գծապատկեր թիվ 1)

Թիվ 1 գծապատկերի և թիվ 1 աղյուսակի ցուցանիշներում նշված են սովորողների անձնային հատկանիշների չափումներից ստացված հանրագումարային արդյունքների տոկոսային արտահայտվածությունը և ագրեսիայի միջև եղած կապը՝ ըստ Սպիրմենի սանդղակի: Վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ սովորողների ագրեսիայի բարձր մակարդակի և «կեղծ» ակտրուիզմի, ինչպես նաև կասկածամտության միջև գոյություն ունի ակտիվ, փոխկապակցվածության կապ:

աղյուսակ թիվ 1

ագրեսիվության բարձր մակարդակ	
կասկածամտություն	$r_s = 0.727$
«կեղծ» ակտրուիզմ	$r_s = 0.645$
կախվածություն	$r_s = 0.375$

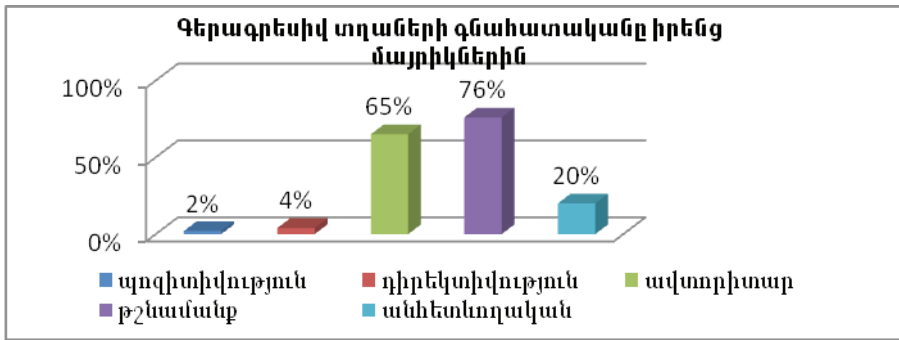
Հետազոտության արդյունքների ու վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը հնարավորություն են տալիս եզրակացնելու, որ սոցիալական լարվածության պայմաններում ագրեսիայի բարձր մակարդակն ուղիղ համեմատական է դեռահասների խմբում գտնվող սովորողների համարժեք սոցիալական ընկալման հնարավորություններին, համաձայն որի՝ որքան մեծ է դեռահասների ագրեսիայի մակարդակը, այնքան ցածր է նրանց կողմից իրականության օբյեկտիվ ընկալման և գնահատման կարողությունը, միջավայրի հարաբերությունների նկատմամբ հանդուրժողականությունը:

Այնուհետև համեմատվել են դեռահասների ոչ համարժեք ինքնագնահատականի, հավակնությունների մակարդակի և ագրեսիայի կապի բացահայտման չափումների արդյունքները: Այսպես՝ ագրեսիայի բարձր մակարդակ ունեցող դեռահասների խմբում նկատվում է ցածր ինքնագնահատականի միտում գրեթե բոլոր սանդղակների ցուցանիշներում հատկապես հեղինա-

կության և ինքնավստահության սանդղակներում. բացառություն է կազմում բնավորությունը: Հետազոտվողների խմբերում բնավորությունը, նրանց կողմից գնահատվելով սանդղակի միջին և նույնիսկ բարձր մակարդակներում, վկայում է այն մասին, որ ագրեսիայի բարձր մակարդակ ունեցող դեռահասները չեն կարողանում գիտակցել և օբյեկտիվորեն գնահատել իրենց ագրեսիվության բնութագրերը: Նրանց կարծիքով՝ դա նույնիսկ իրենց միջավայրում ընդունվող վարքի լավագույն տարբերակներից մեկն է: Դեռահասների ցածր ինքնագնահատականը զուգակցվում է հավակնությունների բարձր մակարդակի հետ, որն ինքնին ներքին հակամարտության կոնֆլիկտայնության արդյունք է: Հավակնությունների բարձր մակարդակ է նկատվում նաև 15-17 տարեկան պատանիների մոտ, որը սակայն չի ուղեկցվում ցածր ինքնագնահատականով:

Սովորողների հաղորդակցական դիրքորոշման չափումների արդյունքում ԲՈՒՀ-երում սովորող ուսանողները կարողանում են հնարավորինս օբյեկտիվորեն գնահատել իրենց հետ տեղի ունեցող ներքին ու վարքագծում արտացոլվող փոփոխությունների բնութագրերը: Մինչդեռ սահմանամերձ գոտում ապրող ուսանող աղջիկների 48%-ը իրենց բնութագրում են որպես «սահմանափակ մեծահասակ», իսկ 45%-ը՝ «կոնֆլիկտային մեծահասակ»: Ուսանող աղջիկների 93%-ի մոտ առկա է «ձևական ծնող» միտումը:

Ծնողների վերաբերյալ դեռահասների և ուսանողների կարծիքը պարզաբանող մեթոդիկայի («ADOR») արդյունքների վերլուծությունը ցույց է տվել, որ դեռահասները իրենց ծնողների վերաբերմունքը գնահատում են որպես դիրեկտիվ, թշնամական, դիտարկվում են նաև սեռային տարբերություններ: Իրենց մայրերին գնահատելիս տղաների ցուցանիշներում գերակշռում է թշնամանքն ու ավտորիտարությունը:

Թիվ 2 գծապատկերների արդյունքների վերլուծությունները ցույց են տալիս որոշ օրինաչափությունների առկայություն: Այսպես՝ տղաների նկատմամբ մոր թշնամությունն արտահայտվում է միջանձնային փոխհարաբերություններում մոր կողմից դրսևորված ագրեսիվության և չափազանց խստության մեջ: Մայրերի համար տղաներն ընկալվում են որպես մրցակից, որին անհրաժեշտ է ձնշել՝ սեփական կարևորությունը հաստատելու համար: Հետազոտության ավտորիտարության սանդղակը ցույց է տալիս, որ որդիների հետ իրենց փոխհարաբերություններում մայրերի ինքնուրույնությունն ընկալվում է որպես իշխանության միանշանակ թելադրանք: Դիտարկվում է նաև համոզմունք, որ մայրերը իրենց չեն ընկալում որպես ինքնուրույն անձ, որ դեռահասները ունեն իրենց սեփական մտքերը, զգացմունքները, պատկերացումները: Մայրերը ներկայանում են որպես «կույր» իշխանություն, ուժ, որին պետք է ենթարկվել:

Հայրերի նկատմամբ տղաների գնահատականի ցուցանիշների քննարկումները ցույց են տալիս, որ այստեղ ևս գերակշռում է ավտորիտարության սանդղակը: Ըստ հայրերի կարծիքի՝ որդին պետք է ամեն ինչ իմանա ինքնուրույն: Աղջիկների գնահատականը մոր նկատմամբ ցուցանիշներում գերակշռում են դիրեկտիվության, ավտորիտարության սանդղակները:

Մայրերին դիրեկտիվ գնահատող աղջիկներն ընդգծում են նրանց կողմից դրսևորվող խիստ և դաժան հսկողությունը, ամեն ինչում իրենց նկատմամբ անհարկի միջամտություններն ու արարքների նկատմամբ բացասական գնահատականները, որոնք գերադասում են խիստ պատիժը՝ համոզված լինելով իրենց արարքների ու գնահատականների ձմարտացիության ու արդարության մեջ: Ավտորիտարության սանդղակի ցուցանիշներում դեռահասների կարծիքով մայրերը գրեթե հոգ չեն տանում իրենց նկատմամբ, չեն կիսում նրանց զգացմունքները և ապրումները: Այսպիսի հարաբերություններում գերակշռում է օտարացումը:

Հայրերի նկատմամբ աղջիկ դեռահասների գնահատականներում գերակշռում են ավտորիտարության և թշնամանքի սանդղակները: Հոր վերաբերմունքը գնահատելով թշնամական՝ աղջիկ դեռահասների մոտ նկատվում է հարաբերությունների կառուցման այնպիսի ոճ, որը տանում է հայրերի և դուստրերի միջև հուզական կապերի խախտման, ինչն էլ իր հերթին հանգեցնում է լարվածության աճի և դեռահասի հոգեկան վիճակի ու վարքագծի անկայունության: Հայրերին գնահատելով ավտոնոմ՝ դեռահաս աղջիկները նրանց ընդունում են որպես մարդու, ում հետ հնարավոր չէ համագործակցել կամ բանակցել: Դեռահասների ագրեսիվություն

նը հանդիսանում է որպես ստեղծված փոխհարաբերություններում հարմարմանն ուղղված պաշտպանական հակազդում սեփական անձը հաստատելու, իր իրավունքներն ու ազատությունն ընդգծելու համար:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս եզրակացնելու, որ դեռահասների և ծնողների փոխհարաբերություններում դիտարկվում է հոգեբանական անջրպետ, որն իր հերթին արգելում է մտերմիկ, հուզական կապերի զարգացումը, ինչը հանգեցնում է փոխադարձ անվստահության, դեռահասների հիմնախնդիրներին ծնողների անտեղյակության, դեռահասների օտարացման, հոգեբանական անվտանգության կորստի զգացման խորացման:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը ցույց է տալիս նաև, որ սոցիալական տազնապի պայմաններում ապրող դեռահասների անձնային որակների հենքային բաղադրամասերի ձևավորման գործընթացը, որպես օրինաչափություն, վտանգված է:

Դիտարկվող հակազդումները, որոնք ուղղված են կյանքի ամենատարբեր իրավիճակների, դժվարությունների, կենսագործունեության տարբեր պայմանների, ինչպես նաև միջանձնային փոխհարաբերություններում կոնֆլիկտների հաղթահարմանը, բնութագրում են նաև սովորողների հոգեբանական անվտանգության պահպանմանն ուղղված գիտակցված ու չգիտակցված մոտիվների առանձնահատկությունները (: Ելնելով հետազոտության արդյունքներում դիտարկվող բացասական երևույթների արտահայտվածության վտանգավոր միտումներ ունեցող բնութագրերից, միջանձնային հարաբերություններում դրսևորվող անձնային հակասական որակներից՝ կարող ենք եզրակացնել, որ հոգեբանական անվտանգության պահպանման գործընթացը շարունակական է, դինամիկ, և միևնույն ժամանակ այն ընթանում է սովորողների հարմարման ակտիվ գործընթացին զուգահեռ:

Հոդվածի ներկայացման տարեթիվը՝
13.02.2015

ՓԻՍԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մ.Պ. Մկրտումյան, Արտակարգ պայմաններում մարդկանց կենսագործունեության և հոգեկան առողջության պահպանման առանձնահատկությունները, Երևան, 1999թ., 180 էջ:
2. Մ.Պ. Մկրտումյան, Ճգնաժամային իրավիճակներում կամային ինքնակարգավորման հոգեբանական մեխանիզմները (Կիրառական հոգեբանության արդի հիմնախնդիրները) միջբուհական գիտական հոդվածների ժողովածու: Երևան, 2007թ., էջ 71-80:
3. Вологодина Н.Г. Детские страхи днем и ночью. Ростов н/Д.:Феникс,2006.-224с.
4. Громбах С.М. Школа и психическое здоровье учащихся. М. Медицина. 1988. -272с .
5. Джинотт Х. Дж. Групповая психотерапия с детьми. Теория и практика игровой терапии. -М.:Апрель Пресс, изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. -272с.
6. Куликов Л. В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики:Учебное пособие. -СПб.:Питер, 2004. -464с.
7. Почебут Л. Г., Маиже И.А. Социальная психология,СпБ: Питер, 2010. -672с.
8. Раен А. А., Кудашов А.р., Баранов А.А. Психология Адаптации личности. СПб, 2006. -418с
9. Фролова С.В. Психология преодоления ситуации насилия в семье (Феноменология переживания и пути оказания психологической помощи). -СПб.:Речь, 2012. -112с.

АДАПТАЦИЯ КАК ОСНОВНАЯ ФУНКЦИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНОГО НАПРЯЖЕНИЯ

МЕЛЬС МКРТУМЯН

Армянской государственной педагогической университет имени Хачатура Абовяна заведующий кафедрой теории и истории психологии, доктор психологических наук, профессор

ЛИЛИТ МКРТУМЯН

Армянский государственный педагогический университет имени Хачатура Абовяна, доцент кафедры теории и истории психологии, кандидат психологических наук

АННА ГЕВОРГЯН

Ванадзорский государственный университет имени Ованеса Туманяна, преподаватель кафедры психологии и социологии, замдекана факультета педагогики

В статье обсуждаются проблемы адаптации и психологической безопасности учащихся в условиях социального напряжения. Авторы рассматривают процесс адаптации как активное взаимодействие психофизиологических систем организма, вследствие чего координируется взаимодействие функциональных подсистем для сохранения целостности организма и процесса обеспечения психологической безопасности личности учащихся. Экспериментальным путем выявлена специфика поведенческих изменений, а также особенности половых и возрастных различий психологической безопасности учащихся.

Дата представления статьи: 13.02.2015

ADAPTATION AS THE MAIN FUNCTION OF PSYCHOLOGICAL SAFETY PROVISION TO STUDENTS UNDER CONDITIONS OF SOCIAL TENSION

MELS MKRTUMYAN

*Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan,
Head of the Chair of Theory and History of Psychology
Doctor of Psychological Sciences, Professor.*

LILIT MKRTUMYAN

*Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan,
Chair of Theory and History of Psychology,
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor*

ANNA GEVORGYAN

*Vanadzor State Pedagogical Institute named after H. Tumanyan
Department of Psychology and Sociology, Lecturer
Deputy Dean of the Pedagogical Faculty*

The article discusses the problems of adaptation and psychological security of student individuals in conditions of social tension. The authors consider the adaptation process as an active interaction of psycho-physiological system of the organism, as a result of which functional subsystems of interaction are coordinated, so as to preserve the integrity of the organism and the process of ensuring psychological security of the student-individuals.

By experiment specificity of behavioral changes and also peculiarities of sex and age differences were revealed in the psychological safety of students.

Article submission date: 13.02.2015